

Een onjuist meervoud of wat de Fasti dus net níet zijn

Recensie

Ovidius, *Kalendergedichten Fasti*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Piet Schrijvers (Leiden: Primavera Pers, 2022), 368pp. ISBN 978-90-5997-376-3.

De *Fasti* van Ovidius vormen het tweede lange verhalende gedicht van de dichter uit Sulmo en volgen het stramien van de Romeinse kalender. Het werk is onvoltooid gebleven: van de twaalf maanden van het Romeinse (en ons) jaar kennen we alleen de eerste zes. Wat er met juli tot en met december gebeurd is, weten we niet. De *Fasti* hebben lang nauwelijks genade gevonden bij de classici: het beste dat je ermee kon doen, was – zo leek het – het werk te plunderen voor antiquarische details. Pas de laatste veertig jaar komt er meer belangstelling voor het werk en probeert men het ook als een geheel te benaderen, niet als een verzameling samengeflanst verhalen zonder echt verband. Vertalingen in het Nederlands zijn zeldzaam geweest, maar de laatste vijf jaar verschijnen er ineens twee. Eerst (in 2021) een vertaling van een keuze (ruwweg de helft) door M. d’Hane-Scheltema, nu (2022) van de volledige tekst (mét de Latijnse tekst op de tegenoverliggende pagina) door Piet Schrijvers.

De essayistische en (eerlijk gezegd) nogal warrige inleiding op de *Fasti* zit te veel vast in het idee dat de *Fasti* passen in het stramien van de latere *Kalendergeschieden*, een genre dat eigenlijk pas in de 16de eeuw, meer bepaald in protestants Europa ontstaat. Dat dit genre de *Fasti* als voorbeeld neemt, wil daarom nog niet zeggen dat wat voor

de *Kalendergeschichten* geldt zonder meer omgekeerd op de *Fasti* kan worden geprojecteerd. Schrijvers suggereert dat de *Fasti* vooral op een ‘eenvoudiger’ publiek waren afgestemd, zulks in tegenstelling tot de ‘elitairdere’ *Metamorphoses* die zich met hun ingewikkelde mythografische plots juist tot de elite richtten. Helaas verzuimt de auteur het enige inlichtingen te verstrekken over de verspreiding van literatuur in de klassieke oudheid, over boekenbezit en dergelijke.

Zo verzuimt hij wel meer. Dat de *Fasti* ‘als leerdicht’ opnieuw in elegische disticha geschreven zijn, net als dat andere ‘leerdicht’ de *Ars amatoria*, is klinkklare nonsens. Niet dat de *Fasti* in dat metrum geschreven zijn, want dat is juist, maar wel dat het om een leerdicht gaat. De typische kenmerken van een klassiek leerdicht (in het Latijn duidelijk aanwezig bij Lucretius, Vergilius’ *Georgica* en Manilius) ontbreken zowel in de *Fasti* als in de *Ars amatoria*: een klassiek leerdicht is in dactylische hexameters geschreven, gaat over één duidelijk omlijnd technisch, wetenschappelijk of filosofisch thema, en laat amper of geen interventies van de dichter persoonlijk zien. Zowel de *Fasti* als de *Ars amatoria* staan hier haaks op: in elegische disticha geschreven, behandelen ze een veelvoud aan verhalen of in ieder geval géén serieuze wetenschappelijke stof en Ovidius verschijnt continu zelf op het toneel. Kenmerken van de elegie, en inderdaad: beide werken dienen gelezen te worden vanuit de elegische traditie die Ovidius (voor de *Fasti* wellicht in aansluiting bij Callimachus en in ieder geval ook Propertius) steeds vernieuwde. Dat proces begon na de afsluiting van zijn eersteling *Amores* die het sluitstuk vormt van de subjectieve erotische Romeinse (of Augusteïsche) liefdeselegie met de *Heroides*. Ovidius is vóór alles een elegisch dichter geweest.

De *Fasti* vormen tegelijk ook een geleerd gedicht, waarbij Ovidius beroep doet op allerlei, elkaar vaak tegensprekende of in ieder geval concurrerende gegevens en versies: niet echt wat je *volkstümlich* kunt noemen. Daar komt nog bij dat Ovidius zijn verhalen vaak heel beknopt vertelt, waarbij een lezer eigenlijk het motief al moet kennen om de tekst echt te begrijpen. Bovendien gaat het concept van de *Kalendergeschichten* voorbij aan het feit dat in de oorspronkelijke handschriftelijke overlevering het werk – in tegenstelling tot de moderne edities én de vertaling van Schrijvers zelf – geen onderbreking of opdeling kent door het inschuiven van de kalender zelf, maar de tekst in ononderbroken vorm bieden. Dit is goed te zien in het op één na oudste handschrift (11de eeuw, afkomstig uit Gembloux) dat als ms. 5369-73 wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van België (KBR) in Brussel. Men dient dus ook de lectuur van de *Fasti* niet te fragmenteren, maar doorlopend te zien.

Dit staat alles haaks op wat Schrijvers opdist in zijn inleiding. Eerlijk gezegd leert een onvoorbereide lezer daar weinig concreets uit. Essentiële elementen voor het begrijpen van de *Fasti* blijven al dan niet volledig afwezig in Schrijvers' inleidend betoog. Dat het werk onvoltooid gebleven is (?), dat het herwerkt is tijdens Ovidius' ballingschap en dat deze herwerking wel zeker invloed kan hebben gehad op de tekst die we kennen, de problematiek van de 'propaganda' die ook in het licht van deze herwerking en ballingschap een ander accent krijgt, enz.: alles wijkt hier voor een opvatting dat Ovidius zich hier tot het grote publiek wendt om het te vermaken met verhaaltjes voor elke dag.

Ook op de opvatting dat de pentameter vooral dient als een 'uitleg of herhaling' van de hexameter, slaat de plank mis en geeft blijk van weinig feitelijk inzicht in de compacte werkwijze van Ovidius als weergaloze verzenmid. De metrische dwang die uitgaat van de pentameter, noopt de dichter tot bepaalde procedés waarbij een technisch meester als Ovidius erin slaagt om spanning te creëren. In heel wat disticha is wel zeker een enjambement of in ieder geval een doorlopende constructie te vinden, ook al ontbreekt inderdaad doorgaans een dergelijke overgang tussen twee disticha. De plicht om een verhaal in strofen van twee verzen te vertellen heeft nu eenmaal gevolgen voor de manier waarop het verhaal verteld wordt. Daar gaat de auteur in zijn inleiding helaas niet op in.

Schrijvers' vertaling beoogt het metrum te volgen, maar doet dat zo vrij dat het voor een lezer niet meer herkenbaar is. Daarbij gaat de innerlijke spanning die de verzen van Ovidius hebben, teloor. In die zin oogt de vertaling niet heel erg poëtisch. Ovidius heeft een lichte toon, zoals dat past bij een werk in het elegisch genre, maar in de vertaling wordt het soms wel eens echt babbelen. Dat Schrijvers ervoor heeft gekozen om toch iets van het metrum te redden, door tenminste de klemtoon in de hexameter op de voorlaatste en in de pentameter op de laatste te laten vallen, is op zich prijzenswaardig, maar wordt tegengewerkt doordat de vertaler geen rekening houdt met het aantal lettergrepen en doordat er verder weinig ritme te onderkennen valt. Dat is anders dan in de gedeeltelijke vertaling door M. d'Hane-Scheltema die een strak ritme vertoont, maar helaas geen rekening houdt met de distichon-structuur en de spitse beknoptheid die daar het gevolg van is. Bij D'Hane-Scheltema lopen de disticha rustig op de volgende regel over, zodat net het compacte van Ovidius verdwijnt. Overigens leest D'Hane-Scheltema wel plezieriger, juist omdat ze rekening houdt met het ritme, wat Schrijvers aanzienlijk minder doet.

Een uitvoerige en systematische inleiding op de *Fasti* vindt de lezer in mijn boek *Ovidius. Het verhaal van een dichter* (Amsterdam, 2018), een publicatie die Schrijvers volledig negeert. Met deze twee vertalingen zijn er nu al vijf Nederlandstalige boeken over Ovidius (vier vertalingen en Antoon van Hooff, *Klassieke liefde*) die na het verschijnen van mijn boek het licht zagen en die pertinent weigeren om dit te vermelden. Ik weet niet wat daarvan de reden is (is hier sprake van een eng-Hollandse tunnelvisie, *Belgium est, non legitur?*), maar het is op zijn minst niet correct.

Michiel Verweij
Michiel.Verweij@kbr.be

